

Sosyal Ekonomi ve Türkiye’de Sosyal Kooperatifçilik: Mevcut Durumun SWOT Analizi

Pelin DEMİRCAN YILDIRIM*

Öz

Toplumsal ihtiyaçlara yanıt verme amacı güden güçlü ekonomik örgütler olarak sosyal kooperatifler, kamu ve politika yapıcılarını, aktivistler ve son dönemde akademisyenler tarafından ilgi gören bir ekonomik modeldir. Bu çalışma, sosyal ekonomi kavramını ele alarak sosyal ekonominin bir unsuru olan sosyal kooperatiflerin rolü ve önemine detaylı bir bakış sunar. Çalışmanın amacı, Türkiye’deki sosyal kooperatifçiliğin mevcut durumunu ve potansiyelini analiz etmek, güçlü yönlerini vurgulamak, zayıflıklarını belirlemek, fırsatları ve tehditleri değerlendirmek ve sosyal kooperatiflerin gelişimi için öneriler sunmaktır. Bu çalışma ile Türkiye’deki sosyal kooperatiflerin varlığı ve işleyişi daha iyi anlaşılacak ve gelecekteki sosyal kooperatif tartışmalarına katkıda bulunulacaktır. Sonuç itibarıyla Türkiye’deki sosyal kooperatiflerin potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştiremedikleri ve bu nedenle politik, destekleyici önlemler ve gelişmelere ihtiyaç duyduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Ekonomi, Kooperatif, Sosyal Kooperatif, SWOT Analizi, Sosyal Girişim, Sosyal Fayda.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Social Economy and Social Cooperatives in Turkey: SWOT Analysis of the Current Situation

Abstract

Social cooperatives, as powerful economic organizations aiming to respond to social needs, are an economic model that has attracted attention by public and policy makers, activists and recently academics. This study provides a detailed look at the role and importance of social cooperatives, which is an element of social economy, by addressing the concept of social economy. The aim of the study is to analyze the current situation and potential of social cooperatives in Turkey, to highlight their strengths, to identify their weaknesses, to evaluate opportunities and threats, and to offer suggestions for the development of social cooperatives. With this study, the existence and functioning of social cooperatives in Turkey will be better understood and will contribute to future social cooperative discussions. As a result, it has been revealed that social cooperatives in Turkey have not been able to realize their full potential and therefore need political, supportive measures and developments.

Keywords: Social Economy, Cooperatives, Social Cooperative, SWOT Analysis, Social Enterprise, Social Benefit.

Article Type: Research Article

* Dr., Araştırmacı, pelindemircan33@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-3300-5783

1. GİRİŞ

Modern toplum, çok sayıda nedeni olan bir dizi sosyal ve ekonomik sorunla karakterize edilmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren eşitsizliklerde yaşanan artış ve refah devletinin eksiklikleri nedeniyle toplumun talep ve ihtiyaçlarının karşılanmaması (özellikle sosyal hizmet, sağlık, eğitim gibi) ve buna bağlı olarak yaşam kalitesinin azalması, sosyo-ekonomik sistemin derin dönüşümleri karşısında ihtiyaçlara yanıt veren bir alan olarak kooperatiflerin yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır.

Kooperatifler, modern dünyanın çoklu ve zorlu sosyal sorunları için alternatif bir çözümdür. Bugün sosyo-ekonomik değişim ve dönüşümler karşısında sosyal ekonominin önemli bileşenlerden biri olarak faaliyet gösteren sosyal kooperatifler “kamu ve özel sektörün tek başına çözüm üretmediği veya çözüm üretmekte yetersiz kaldığı özellikle sosyal, sağlık, eğitim ve çevre hizmetlerinin sağlanmasında ve dezavantajlı grupların iş gücüne katılımının desteklenmesi gibi alanlarda faaliyet göstermektedir” (TÜSEV, 2018). İnsanı, faaliyetlerinin merkezine koyan sosyal kooperatif modeli, dayanışma yoluyla birtakım sosyal meselelere yönelik duyarlılık göstererek insanların yaşamlarına katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın temel amacı kamu hizmeti sağlayarak toplumsal fayda sağlayan sosyal kooperatiflerin rolü ve önemini açıklamak ve sosyal kooperatiflerin Türkiye özelinde bir değerlendirmesini yapmaktır.

Uluslararası literatürde, Uluslararası Sanayi ve Hizmet Kooperatifleri Örgütü [CICOPA] (2004) tarafından yayımlanan “Sosyal Kooperatifler İle İlgili Dünya Standartları” isimli belge sosyal kooperatiflerin temel özelliklerini ele alan önemli bir kaynak niteliğindedir. Türkiye’de ise sosyal kooperatiflere dair literatürün sınırlı olduğu bilinmektedir. Özellikle bu alanda ön plana çıkan Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı’nın yayımladığı “Sosyal Kooperatifçilik: Yasal Mevzuat Açısından Avrupa Birliği Örnekleri ve Türkiye’deki Gelişmeler” adlı bilgi notudur. Bu çalışmada sosyal hizmetlerin ve istihdama katılımın desteklenmesi açısından sosyal kooperatifçilik modeli incelenmiştir. Ayrıca AB ülkeleri ve Türkiye’deki sosyal kooperatiflerin mevzuat, uygulama örnekleri ve mevcut durumun değerlendirildiği kapsamlı bir çalışmadır (TÜSEV, 2018). Bunun yanı sıra bilimsel bir çalışma olarak kadın kooperatifinin uygulama örneği olarak ele alındığı kırsaldaki kadınların sosyal kooperatiflerin oluşumundaki rolünün değerlendirdiği bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (Ceylan, 2021).

Bu çalışma, Türkiye’deki sosyal kooperatiflerin daha iyi anlaşılmasına ve ülkenin sosyal refahına nasıl katkıda bulunduğu dair bir perspektif sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca, çalışma sosyal kooperatiflerle ilgili detaylı bir çerçeve sunarak, literatürdeki kuramsal ve kavramsal boşluğu doldurmada son derece önemli bir katkı sağlayacaktır.

Çalışmada, ilk olarak sosyal ekonomi kavramı incelenerek, sosyal ekonominin önemli bir unsur olan sosyal kooperatifler ele alınmıştır. Ardından sosyal kooperatiflerin tanımları ve karakteristik ilkeleri ve özellikleri açıklanmıştır. Daha sonra sosyal kooperatifçiliğin rolü ve önemi vurgulanarak, mevcut bilgi ve güncel gelişmeler ışığında sosyal kooperatifçiliğin mevcut durumu SWOT analizi ile değerlendirilmiştir.

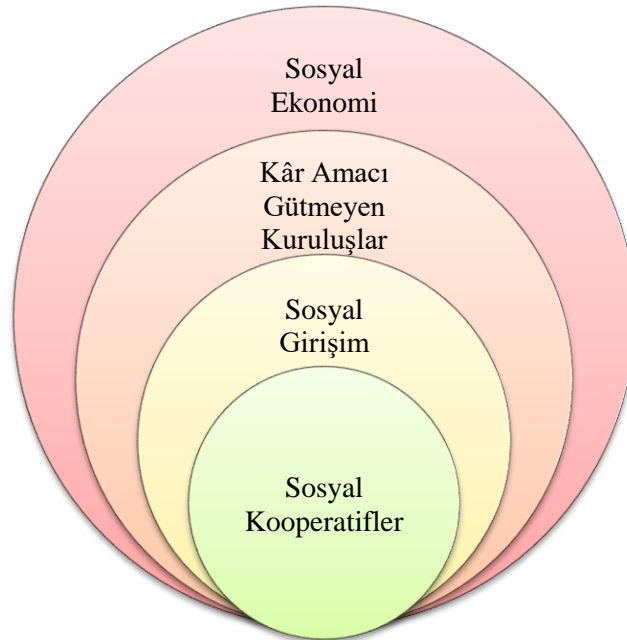
2. SOSYAL EKONOMİ AKTÖRÜ OLARAK SOSYAL KOOPERATİFLER

21. yüzyılın başları, sosyal kooperatifler açısından, Avrupa ülkelerinde sosyal ekonominin ikinci dalgası olarak nitelendirilmekte olup sosyal politikanın yön değişikliği ile ilişkilendirilmektedir. Refah devletinin krizine tepki olarak meydana gelen değişiklikler, sosyal ekonomi kavramı ve öznelere ile aktif sosyal politika arasında güçlü bir bağ olduğunu kanıtlamıştır (Majdzinska, 2012: 2). Son yıllarda demografik ve ekonomik değişimler, nüfusun sosyal ihtiyaçlarında önemli değişikliklere neden olmuştur. Örneğin; ortalama yaşam süresi arttıkça, yaşlı bakımının yeni yollarını bulma ihtiyacı artmıştır; giderek daha fazla kadın işgücüne katıldıkça, çocuk bakımı önemli ve yeni bir müdahale alanı

olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa kıtası, dünyanın diğer bölgelerinden daha fazla insanı kendine çektiğinden dolayı göçmenlerin ekonomik ve sosyal entegrasyonu, yeni politika araçları gerektirmiştir ayrıca ekonomi daha bilgi temelli bir hal aldıkça, eğitim sistemlerinin çeşitlenmesi ve gelişmesi gerekmiştir (Borzaga vd., 2014: 3). Dolayısıyla bu ihtiyaçların ortaya çıkması ve artan taleplerin karşılanması noktasında devletin kendi başına bu talebi karşılamada zorlandığı ve aynı zamanda uygulamaya konulan bazı reformların da tatmin edici olumlu sonuçlar elde edemediği görülmüştür. Bu bağlamda sosyo-ekonomik açıdan yaşanan bu değişim pek çok ülkede eşitsizlik yaratırken toplumun büyük kısmında yaşam kalitelerinde bozulma, sosyal uyum ve ekonomik nedenlerden kaynaklı bir takım dışlanma ve zayıf hissetme durumunu beraberinde getirmiştir.

Sosyo-ekonomik bağlamdaki dönüşümlere yeterli çözüm sağlanamamasının karşısında özellikle sosyal meselelere duyarlılık gösteren ve yaşam kalitesinin arttırılmasına yönelik ihtiyaçlara yanıt veren kamu ve özel sektörden farklı üçüncü bir organizasyonu “sosyal ekonomi” gündeme gelmiştir (TÜSEV, 2018: s. 2). Sosyal kooperatifler de sosyal ekonominin bu alanda faaliyet gösteren bir aktörü olarak bu dönüşümde önemli rol ile karakterize edilmiştir.

Sosyal ekonomi, üyelerinin veya toplumun ihtiyaçlarını mal ve hizmet üreterek piyasa aracılığıyla karşılamak üzere kurulmuş, karar özerkliği ve örgütlenme özgürlüğüne dayalı, kamu otoritelerinden bağımsız, resmi olarak örgütlenmiş özel teşebbüslerin yer aldığı bir sektördür (Virlanuta, 2014; Vivet ve Thiry, 2000). Bu teşebbüslerin temel hedefleri insanlara öncelik verme, yerel topluluklar üzerinde olumlu bir etki yaratma ve sosyal bir amaç sağlamaktır. Sosyal ekonomi, çeşitli işletmeleri, kuruluşları ve farklı tüzel kişilikleri kapsar. Avrupa Komisyonu, sosyal ekonomi alanındaki kuruluşları; kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, kooperatifler, dernek, vakıf ve sosyal girişimler olarak tanımlamıştır (European Comission, 2022).

Şekil 1: Sosyal Kooperatiflerin Sosyal Ekonomi İçindeki Konumu

Kaynak: Eşim, 2018; Korkmaz, tarih yok

Sosyal ekonomi kuruluşları uzun süredir Avrupa'nın sosyal, ekonomik ve politik tarihinin önemli bir parçasıdır. Sosyal ekonomi örgütlerini diğer geleneksel girişimlerden ayıran nokta, faaliyetlerinin genel amacıdır. Sosyal ekonomi örgütleri, kâr peşinde koşmayı ve bunun sahiplerine dağıtımını nihai bir hedef olarak vurgulamaz (Borzaga vd., 2014: 3). Sosyal ekonomi kuruluşları,

kârların çoğunu yeniden organizasyona ve/veya sosyal bir amaca yatırmayı ve katılımcı/demokratik bir yönetim biçimine sahip olmayı amaçlar. Sosyal ekonominin yerele yöneldiği ve dayanışma, katılım ve iş birliği gibi değerler ışığında sosyo-ekonomik uyumu teşvik ettiği bilinmektedir. Sosyal ekonomi iş modelleri, çok çeşitli ekonomik sektörlerde faaliyet gösterir ve bu nedenle diğer endüstriyel ekosistemlerle bağlantılıdır. AB'deki tüm işletmelerin %10'unu temsil eden 2,8 milyon sosyal ekonomi işletmesi bulunmaktadır. Yaklaşık 13,6 milyon kişi AB çalışanlarının yaklaşık %6,2'si sosyal ekonomi işletmelerinde çalışmaktadır. Ücretli işgücüne ek olarak, sosyal ekonomi, 5,5 milyon tam zamanlı işçiye eşdeğer gönüllüleri harekete geçirmektedir (European Commission, 2022).

Kooperatifler, ekonomik yaşamın ve endüstrinin önemli bir parçası olmakla beraber sosyal ekonominin önemli bir bileşeni olarak kabul edilmektedir. Günümüzde Avrupa Birliği ülkelerinde 5,4 milyon bireyin çalıştığı 250 bin kooperatif bulunmakla birlikte AB nüfusun üçte birine denk gelen 163 milyon kişi kooperatif ortağıdır (TÜSEV, 2018: 2). Bu bağlamda kooperatif modelindeki en önemli ekonomik sektörlerden biri “sosyal kooperatif türüdür” (Euricse, 2011). Sosyal kooperatifler, bireylere ekonomik faaliyetlere katılım imkânı sağlayarak kurumsal araçlar ve ayrıcalıklar sunmaktadır. Aynı zamanda sosyal olarak toplumdan dışlanmış veya iş gücü piyasasında yer alamayan bireylerin ortak bir girişim yoluyla ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Kısaca sosyal kooperatiflerin temel işleyiş amacı, dezavantajlı kimselere istihdam sağlamak ve sosyal hizmetler yoluyla faaliyetlerde bulunmaktır.

Araştırmanın diğer bölümünde kavramsal olarak sosyal kooperatifler ele alınarak, genel özelliklerine ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

2.1. Sosyal Kooperatiflerin Kavramsal Çerçevesi ve Temel Özellikleri

1970'li yılları takip eden süreçte ekonomide yaşanan birtakım gerilemelerle birlikte kamu otoriterleri toplumun ihtiyaçları ile baş edememiş ve aile kurumları bu boşluğu dolduramamıştır. Bununla birlikte mevcut hayır kurumları da post-endüstriyel bir toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak donanımına sahip değildir (Borzaga vd., 2014: 10). Özellikle eğitim, yaşlı bakımı gibi sosyal hizmetler alanında ve dezavantajlı grupları çalışma yaşamına girmesini sağlama noktasında ihtiyaçları karşılamaya yönelik yeni ve farklı türde kooperatifler ortaya çıkmıştır. Bu kooperatif türleri; sosyal dayanışma, sosyal kooperatif, sosyal girişim kooperatifi gibi isimlerle adlandırılmakta olup zamanla kooperatifçilik hareketi altında yasal statüye kavuşarak faaliyet gösterir hale gelmiştir (Korkmaz, tarih yok; CICOPA, 2004).

Avrupa tabanlı bir model olan sosyal kooperatifler ilk olarak İtalya'da 381/91 sayılı kanun ile tanımlanan yasal ve organizasyonel bir modeldir. Kanuna göre sosyal kooperatiflerin amacı, sosyal refah, eğitim hizmetleri ve dezavantajlı insanlara istihdam sağlamak amacıyla farklı faaliyetler yürüterek kişisel gelişimi teşvik etme ve insanları topluma entegre etme konusunda toplumun genel çıkarlarını gözetmektir (Borzaga vd., 2014: 11). Bununla birlikte bu yasal biçim, İtalya hukukunda iki farklı sosyal kooperatif tanımlanmaktadır. İlki A tipi; sosyal, sağlık ve eğitim hizmetleri gibi sosyal ve bakım hizmetlerinin sağlanması ile ilgilidir. B tipi sosyal kooperatif, geleneksel iş gücü piyasasına girmeyen dezavantajlı kişilerin işgücüne (tarım, ticaret, sanayi ve hizmet gibi alanlarda) entegrasyonunu kapsamaktadır¹ (Picciaia, 2020: 59).

Sosyal kooperatifler bir tür girişim modeli olarak görülebilir (Borzaga vd., 2014: 9). Kâr amacı güden şirketlerin girişimci ruhu ile sosyal fayda hedefi birleşir ve sosyal kooperatifler ön plana çıkar (Defourny ve Nyssens, 2013). Bununla birlikte sosyal kooperatiflerin amaçları basitçe kâr

¹ A tipi sosyal kooperatif olabilmek için toplam gelirlerin çoğunluğunun kanunla belirlenen alanlardan elde edilmesi gerekmektedir. Alternatif olarak, B tipi olan çalışanlarının en az %30'unun “dezavantajlı” kategorisinde olması gerekir, ancak faaliyet alanı açısından bir sınırlama yoktur (Picciaia, 2020: 59).

maksimizasyonuna indirgenemez; kamu hizmeti için toplumlarına fayda sağlamak amacıyla sosyal değerleri yaratır (Villotti, Zaniboni ve Fraccaroli, 2014; Mancino ve Cooperative, 2005; Thomas, 2004).

Sosyal kooperatifler, sosyal değer yaratmaya odaklanan kuruluşlardır. Bu sebeple öncelikli misyonları ekonomik değer yaratmak değil, kamu yararı için zenginliğe yöneliktir (Dart, Clow, ve Armstrong, 2010; Dees, 1998b). Ancak bu, sosyal kooperatiflerin net gelir kazancını garanti edecek stratejiler üstlenmemesi gerektiği anlamına gelmez. Aksine misyonlarını devam ettirebilmeleri için zaman içinde hayatta kalabilmeleri, sürekli ekonomik değer yaratmaları gerekmektedir (Carini ve Costa, 2013: 5). Başka bir ifadeyle kâr amacı güden kuruluşlar servet yaratmayı değer yaratmanın bir ölçüsü olarak görürken, sosyal kooperatifler için servet yaratma kendi kendini idame ettirmenin bir aracıdır (Carini ve Costa, 2013: 5; akt. Dees, 1998a). Bu bağlamda sosyal kooperatiflerin temel amacı sosyal değer yaratmaktır, "kazanılan gelir şeklinde ekonomik değer yaratmak girişimin sürdürülebilirliğini ve finansal olarak kendi kendine yeterlilik sağlamak için gereklidir." (Carini ve Costa, 2013:5; akt. Mair & Marti, 2006). Bu bağlamda sosyal kooperatifler, hem sosyal hem de ekonomik değer üretebilen (Carini & Costa, 2013: 5; akt. Dees ve Economy, 2001) "çifte kâr marjlı" kuruluşlar olarak kabul edilmektedir (Dart vd., 2010).

Sosyal kooperatifler, kooperatif hareketinin insanların ortaya çıkan ihtiyaçlarına yanıt verdiği ana tepkilerden biridir (CICOPA, 2004: 1) ve diğer kooperatif türleri gibi demokrasi ve dayanışma ilkelerine uyan ortaklara ait kooperatiflerdir (Carini ve Costa, 2013: 4). Sosyal kooperatifler, kooperatiflerin uluslararası kabul görmüş tanımına, değerlerine ve ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olmakla birlikte ayrıca kendine özgü ayırt edici kriterleri vardır (CICOPA, 2004: 1). Bu özelliklerin neler olduğu aşağıda açıklanmaktadır.

Şekil 2: Sosyal Kooperatiflerin Ayırt Edici Temel Özellikleri

Kaynak: CICOPA, 2004

Sosyal kooperatiflerin en temel özelliği, kamu yararı gözetmesidir ve bu misyonu doğrudan kamu yararına mal ve hizmet üretiminde gerçekleştirmeleridir. Kamu yararı, belirli bir bölge veya topluluktaki temel insani ihtiyaçlarla bağlantılıdır ve içinde yaşayan tüm vatandaşları kapsar. Sosyal kooperatifler genellikle kamu sektörü tarafından vazgeçilen veya karşılanmayan genel çıkar faaliyetlerini yönetir. Bununla birlikte ürettikleri mal ve hizmet ne olursa olsun, sosyal kooperatiflerin temel misyonlarından biri olan iş entegrasyonu, kamu yararına yapılan bir hizmet olarak düşünülmektedir (CICOPA, 2004: 2). Sosyal kooperatifler sosyal, sağlık, eğitim gibi hizmetlerin yanı sıra dezavantajlı grupların iş gücüne entegrasyonu konusunda uzmanlaşmıştır, bu nedenle diğer kooperatiflerden ayırtıcı bir niteliğe sahiptir (TÜSEV, 2018: 3).

Sosyal kooperatifler, kooperatif ilkesinde belirtilen bağımsız ve özerk kuruluşlar olarak devlet dışı aktör olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda, kamu sektöründen ve diğer kuruluşlardan, alabilecekleri yardımın şekil ve miktarından, devlet makamlarıyla yapabilecekleri ortaklık anlaşmalarından ve hatta mevcut olabilecek devlet makamlarının temsilinden bağımsız olmalıdırlar (CICOPA, 2004: 2).

Sosyal kooperatiflerin bir diğer özelliği çok paydaşlı ortaklık yapısına sahip olmasıdır. Sosyal kooperatiflerin işçi, yararlanıcı, yerel makamlar, farklı türde tüzel kişiler vb. paydaşları bulunabilmektedir. Çok paydaşlı ortaklık yapısı, farklı türdeki paydaşların ortak olabileceği ve demokratik olarak kontrol edebileceği bir yönetim modelidir (CICOPA, 2004: 3).

Sosyal kooperatiflerde çalışan-işçi ortakların temsili esastır (İhtiyaç Haritası, 2020). Sosyal kooperatiflerin yönetim yapısı her düzeyde temsil edilmelidir. Çalışan ortakların temsili, her yönetim yapısında oyların üçte birinden daha yüksek olmalıdır. İş entegrasyonu sağlamak amacıyla sosyal kooperatiflerde ortakların en az %51'i (dezavantajlı işçiler ve diğer işçiler bir araya getirildiğinde) işçilerden oluşmalıdır. Her iki durumda da çalışanların en az %51'i ortak olmalıdır (CICOPA, 2004: 3).

Sosyal kooperatifler ortaklarına kâr dağıtımını yapmaz ya da sınırlı kâr dağıtımını yapmaktadır. Diğer kooperatifler ise kâr dağıtımını ortakların kooperatife yaptıkları maddi dağıtımla gerçekleştirmektedir (TÜSEV, 2018: 3). Bu bağlamda sosyal kooperatiflerin kamu yararı misyonları dikkate alındığında ortaklar kâr dağıtımından çok, kooperatif tarafından verilen hizmetin fiyatının azaltılması veya kalitesinin artırılması ile daha fazla fayda sağlayabilirler. Dolayısıyla sosyal kooperatiflerin kârı sınırlı dağıtması veya dağıtmaması birincil amacının kamu yararı olduğunun önemli bir göstergesidir (İhtiyaç Haritası, 2020: 21).

3. SOSYAL KOOPERATİFÇİLİK ALANINDA TÜRKİYE'DE NELER OLUYOR?

3.1. Güncel Gelişmeler

Türkiye'de sosyal kooperatifler, özellikle devletin ve özel sektörün yetersiz kaldığı alanlarda sosyal hizmet sunmak ve istihdama katkıda bulunmak amacıyla son yıllarda ortaya çıkan yeni nesil kooperatif hareketinin önemli aktörlerindedir (ACT HUMAN, 2021: 27). Türkiye'de kooperatif mevzuatında sosyal kooperatif türüne ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak sosyal kooperatif modeliyle örtüşür şekilde faaliyette bulunan ve kendini sosyal kooperatif olarak nitelendiren kooperatif örnekleri mevcuttur. Bu modeli benimseyen kooperatifler, özellikle sosyal kooperatiflerin tanınırlığının artırılması ve daha da yaygınlaşması amacıyla bir farkındalık ve savunuculuk faaliyetleri yürütmektedirler (TÜSEV, 2018: 6). Bununla birlikte Ticaret Bakanlığı, sosyal kooperatiflerin tanıtımı ve yaygınlaştırılmasına yönelik çeşitli çalışma ve projeler yürütmekle birlikte bu çalışmaların ayrıca mevzuata yönelik bir temel sağlamasını da hedeflemiştir. Bu bağlamda Ticaret Bakanlığı bünyesinde yer alan Esnaf Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, sosyal kooperatifçilik ile ilgili farkındalık oluşturmak amacıyla "Kooperatifçilik Tanıtım, Eğitim, Geliştirme ve Uygulama Projesi" geliştirilmiştir. Proje kapsamında "Sosyal Kooperatifler Eğitim ve Tanıtım Treni" ile paydaşların katıldığı 19 ilde çalışma ziyaretleri yapılarak kooperatifler ve sosyal kooperatiflerin tanıtılması, iyi uygulama örneklerinin aktarılması ve kooperatifçiliğe yönelik yeni fikirlerin geliştirilmesine imkân sağlamıştır (Ticaret Bakanlığı, 2019).

Resim 1: Sosyal Kooperatif Eğitim ve Tanıtım Treni

Kaynak: <https://twitter.com/kooperatifreni>

Sosyal kooperatifçiliğin gelişmesi ve yaygınlaşmasında katkıda bulunan Genç İşi Kooperatif, 2017 yılında İzmir’de sosyal kooperatifler, vakıf, belediye temsilcileri ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü’nden katılımcılar ile Dayanışma Ağı Çalıştayı düzenlemiştir. Çalıştay kapsamında sosyal kooperatifler konusunda tarihi ve güncel bilgilerin paylaşıldığı, sosyal kooperatiflerin görüş ve paylaşımlarına yer verilerek önerilerde bulunulmuştur (Genç İşi Kooperatif, 2018). Bunun yanı sıra İhtiyaç Haritası sosyal kooperatifi tarafından 2019 yılında “Sosyal Kooperatif Geliştirme Programı (SKGP)” projesini gerçekleştirilmiştir. Bu program ile Türkiye’nin yedi bölgesinde 14 farklı ilde sosyal kooperatiflerin idari ve finansal sürdürülebilirlik kapasitesinin artırılmasını destekleyici faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Sonrasında bu programın devamı niteliğinde olan “Sosyal Kooperatifler Mükemmeliyet Merkezi” Projesi, hayata geçirilmiştir. 1 Nisan 2021 tarihinde başlayan proje, Avrupa Birliği ve Türkiye’deki sosyal kooperatifler arasında yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde iş birliğini arttırmak ve Mükemmeliyet Merkezi olarak “sosyal kooperatifçilik ekosisteminde değer yaratacak tüm aktörleri bir araya getirerek iletişime, yeni iş birliklerine ve kooperatiflerin sosyal etkilerini yaygınlaştırmalarına katkı sağlamak amaçlanmıştır” (Sosyal Kooperatifler Mükemmeliyet Merkezi, 2021).²

Türkiye’deki kimi kadın kooperatiflerinin de sosyal kooperatif özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Kadın kooperatiflerinin sosyal kooperatif kategorisi altında yasal statüye sahip olması gerektiğine dair önerilere de rastlanmaktadır (TÜSEV, 2018: 7). Ancak öneri doğrultusunda kadın kooperatiflerinin bu statü altında düzenlenmesi, eşitlik ilkesine aykırı bir durumun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Kadın kooperatiflerin tamamı (tarım kooperatifleri gibi kooperatifler), sosyal kooperatif karakterini taşımamaktadır. Kadın kooperatiflerinin sosyal kooperatif altında düzenlenmesi, kadınların sosyal bakım dışında faaliyet gösteren kooperatiflerin gelişmesine hizmet etmeyecek; kadın kooperatiflerinin bakım ve ev hizmetleri gibi toplumda kadınlara yüklenen rollere sıkışmasına sebep olabilecektir. Ayrıca kadın kooperatiflerinde ortakların çıkarları yerine toplumsal çıkarlara öncelik verilmesi, kadınların geleneksel ücretsiz emek yüklerinin sınırlı şekilde ücretlendirilmesine ve kırılgan bir girişim alanına aktarılmasına yol açabilecektir (Atakan ve Çoban, 2022: 65).

3.2. Literatürden Bakış

Türkiye’de sosyal kooperatif literatüründe ise sınırlı sayıda çalışmalar olmakla beraber son yıllarda bu çalışmaların daha da arttığı görülmektedir. Bu kapsamda Akgöz ve Ercan (2012), Sosyal Kooperatifçilik ve Ülkemizdeki Yeri adlı çalışmada, sosyal kooperatiflerin birçok etkisinin olmasının yanı sıra özellikle kooperatifin sosyal etkilerinin ön plana çıktığını vurgulamıştır. Akçay ve Ünlüöner (2020), Türkiye’de Yeni Nesil Kooperatif Olarak Nitelendirilen Sosyal Kooperatiflerin Geleneksel ve

² Program çıktılarını veya program ile ilgili diğer bilgilere “sosyalkooperatifprogramı” Instagram hesabı veya sosyalkooperatif.org web adresinden ulaşılabilir.

Yeni Nesil Kooperatiflerle Kıyaslaması ve Swot Analizi çalışmasında, sosyal kooperatiflerin geleneksel ve yeni nesil kooperatiflerden farklı bir kategoride değerlendirilmesi gerektiği bulgusuna ulaşmıştır. Aynı zamanda Swot analizi sonucunda sosyal kooperatiflerin güçlü yönünü; şu ana kadar ki faaliyetlerinde başarılı olma, zayıf yönlerini; bilinirliğinin az, sermayenin yetersizliği, ortakların çoğunlukla başka uzmanlaştıkları işlerinin olması ve maliyetlerinin yüksek olması fırsatlar için; dayanışma ekonomisinin güçlenmesi, tehditler ise; sosyal kooperatiflere yönelik mevzuatın olmaması sonucuna ulaşmıştır. Kanlı ve Efe (2021), Yerel Yönetimlerin Sosyal Politikalarını Gerçekleştirmede Sosyal Kooperatiflerin Rolü: Evsizler Kooperatifi isimli makale çalışmasında yerel yönetimlerin evsizlik sorununun çözümünde sosyal politika aracı olarak sosyal kooperatifleri bir model olarak önermiştir. Taş ve Kazar (2019), Sosyal Kooperatifçiliğin Kadın Yoksulluğuna Etkisi: Bahçelievler Kadın Kültür, Çevre ve İşletme Kooperatifi Üzerine Bir Araştırma isimli çalışmasının sonucunda ise sosyal kooperatiflerin dezavantajlı yoksul kadınları işgücüne kazandırmada rol üstlendiğini ve özellikle yoksul kadınların güçlendirilmesinde sosyal kooperatiflerin bir sosyal politika işlevi gördüğü sonucuna ulaşmıştır. Son olarak Türkiye’de sosyal kooperatiflere yönelik yapılan önemli bir çalışma olarak İhtiyaç Haritası (2020), tarafından hazırlan Sosyal Kooperatif Geliştirme Programı İhtiyaç Analizi raporudur. Bu çalışma ile Türkiye’deki sosyal kooperatiflerin mevcut durumunu analiz etmek amacıyla 144 kooperatifle görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma ile Türkiye’deki sosyal kooperatiflerin yönetim kapasitesini arttırmaya dönük uygulanacak eğitim programları için sosyal kooperatif ortaklarının hangi konularda ne tür eğitimlere ihtiyaç duydukları analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda Türkiye’de sosyal kooperatiflerin gelişmesine yönelik eğitim, danışmanlık, mevzuat ve yerel yönetimlere ilişkin destekler başlıklar halinde ele alınmıştır.

3.3. Sosyal Kooperatif Deneyimleri

Sosyal kooperatifler, toplumda faaliyetlerinin büyük çoğunluğunu sosyal fayda sağlamaya dönük hedeflere ulaşmak için kullanırlar. Bu bağlamda ulusal çapta sosyal etki yaratan ve faaliyetlerde bulunan başarılı sosyal kooperatif örnekleri bulunmaktadır. Bu kısımda Türkiye’deki sosyal kooperatif örneklerine değinilerek sosyal kooperatiflerin faaliyet ve işleyiş amaçlarına yer verilecektir.

İhtiyaç Haritası: 2015 yılında kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak ihtiyaç sahibi olan bireyleri kamu, kuruluşlar ve bireylerle bir araya getiren bir sosyal kooperatiftir. Kullandıkları harita teknolojisi ve toplum tabanlı doğrulama işlevi yoluyla, eğitim, sağlık, kültür ve sanat gibi alanlarda yardımlaşma ve dayanışma sağlamaktadır. İhtiyaç Haritası bireylerden eğitim kurumları ve STK’lardan ihtiyaçları toplayarak öncelikle doğruluğunu tespit eder, sonrasında harita tabanlı teknolojisi ile destekleri ihtiyaç sahipleri ile buluşmasını kolaylaştırır. Bu platform üzerinden 9.88 milyon ihtiyacı karşılarken ortalama 490 milyon liraya eş değer paylaşım ekonomisi yaratarak sosyal etkisi yüksek bir fark oluşturulmuştur (İhtiyaç Haritası, 2015).

Genç İşi Kooperatif: 2015 yılında İzmir’de kurulan Türkiye’nin ilk Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Kooperatfidir. “Yaygın eğitim uygulamalarını temel alan, dezavantajlı grupların sürdürülebilir istihdama ve geçim kaynaklarına erişimini sağlamak için çabalayan; bu amaçla eğitim, araştırma, danışmanlık faaliyetleri gösteren kâr amacı gütmeyen bir sosyal kooperatiftir”. Genç İşi Kooperatif iş gücü, istihdam ve sosyo ekonomik haklara erişimde zorluk yaşayan bireyler, kadınlar, gençler için toplum odaklı çalışmalar yürütmektedir. Buna ek olarak çalışma çağındaki dezavantajlı gruplara ilişkin üretim, tüketim ve demokratik katılım alanlarında yerel dayanışmacı ekonomik örgütlenmelere destek sağlamaktadır (Genç İşi Kooperatif, 2015).

Üretkeniz. Biz: 2016 yılında, ömür boyu mutlu ve üretken olmak misyonuyla yola çıkan 12 kişi bir araya gelerek S.S. Üretkeniz. Biz Hizmet, Üretim ve Pazarlama Kooperatifini kurmuştur. Kooperatif, 35 yaş üzerinde tam zamanlı çalışamayan ya da çalışmak istemeyen bireylerin yeniden ekonomiye katılmalarını amaçlamaktadır. Ana hedefleri ise uzun vadede, yaş alan bireylere yaşam alanları

oluşturmak, üretken yaşlılar olarak yaşama devam etmek, yaşlı bakımına ve teknolojiye yönelik yenilikçi çözümler üretmektir. Bu kapsamda birey, kurum ve devletin sosyal kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla eğitim, mentorluk ve danışmanlık yoluyla bilgi ve tecrübeleri paylaşmaktadırlar (Üretkeniz. Biz, 2016).

Harmoni Kadın Kooperatifi: 2015 yılında, 20 kadın tarafından kurulmuş olup ana amacı kadınların iş gücüne katılımlarını sağlamaktır. Bununla birlikte çocukları için iyi bir gelecek inşa edebilmek amacıyla sosyoekonomik olarak gelişmek ve büyümeyi istemektedirler. Türkiye'nin işgücündeki kadının değer ve itibarını vurgulamak için çalışan Harmoni, kadınlara üretim yapabilecekleri imkanlar vererek ve onları cesaretlendirerek, yerel ekonomiye ve üretime katkıda bulunmanın yanı sıra dayanışma, sosyalleşme, öğrenme, inovatif ürün geliştirme ve iş birliği olanakları sunmaktadır. (Harmoni Kadın Kooperatifi, 2023).

Uluslararası Mucizevi Eller Sosyal Kooperatifi (UMESKO): Adı sıkça duyulmasa da, yerel düzeyde önemli etkiler yaratan ve birçok insanın hayatına olumlu katkılarda bulunan bir başarılı sosyal kooperatif mevcuttur. 2019 yılında kurulan ve kâr amacı gütmeyen bir kooperatif olan UMESKO, dezavantajlı grupların ihtiyaçlarını karşılamak ve her türlü eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ile sosyal ve ekonomik refahı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda ihtiyaç sahiplerine herhangi bir ayırım gözetmeksizin yardımseverler ile ihtiyaç sahipleri arasında bir köprü görevi görmektedir. Özellikle çocuk, hayvan ve doğal afetlerde zarar görenlere ayrı bir önem atfetmiştir. İhtiyaç sahipleri konusunda hassas davranan kooperatif, ihtiyacın doğru kişiye ulaşmasını sağlamak ve kimsenin hakkının yenmemesi için sahada bizzat ziyaret gerçekleştirerek faaliyetlerini yürütmektedir (UMESKO, 2021).

Yukarıda belirtilen sosyal kooperatiflere ek olarak gerek sosyal medyada gerekse sahada adını sıklıkla duyuran diğer başarılı kooperatifler arasında Başka Bir Okul Mümkün Eğitim Kooperatifi, İnogar, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, Yeryüzü Kalkınma Kooperatifi, Halka Kooperatifi, Genedos Kooperatifi, Gökova Kadın Çevre ve Kültür İşletme Kooperatifi de yer almaktadır.

Teorik çerçeveden hareketle Türkiye'deki sosyal kooperatifler, toplumsal olayların, ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde ve değişiminde aktif rol oynayan alternatif bir modelidir. İhtiyaç Haritası (2020: 12)'nin sosyal kooperatif ihtiyaç analizi raporunda, 144 katılımcının sosyal kooperatiflerin kuruluş amaçlarını toplumsal bir ihtiyacı karşılamaya dönük şekilde yanıt verdiği görülmüştür. Dolayısıyla sosyal kooperatifler bulunduğu toplumun yaşamında hem sosyal hem de ekonomik açıdan katkıda bulunmakta ve aynı zamanda hedef kitlesinin iyileşmesi ve gelişmesinde önemli rol üstlendiği görülmektedir.

Resim 2: Sosyal Kooperatiflerin Kuruluş Amacı

Kaynak: İhtiyaç Haritası, 2020

4. SOSYAL KOOPERATİFLERİN TÜRKİYE'DEKİ DURUMU: SWOT ANALİZİYLE DEĞERLENDİRME

Sosyal kooperatifçilik, Türkiye'de son yıllarda giderek daha fazla ilgi gören bir alan haline gelmiştir. Bu değerlendirme makalesi, Türkiye'de sosyal kooperatifçiliğin mevcut durumunu, teorik çerçeve ve sunulan pratiğe dair bulguları birleştirerek analiz etmeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda Türkiye'deki sosyal kooperatiflerin güçlü yönlerini vurgulayarak zayıflıkları, fırsatları ve tehditleri ele alacaktır. Değerlendirme, SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) analizi çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

4.1. Güçlü Yönler (Strengths)

Sosyal kooperatiflerin olumlu katkıları güçlü yön olarak değerlendirilmiştir. Sosyal kooperatiflerin güçlü yönleri, toplumsal ihtiyaçlara hızlı yanıt verme yeteneği, sorunlara yönelik etkili ve sürdürülebilir çözümler sunma kapasitesi ve yapılan atılımlarla öne çıkma potansiyelini içermektedir. Türkiye'deki sosyal kooperatiflerin güçlü yönleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Toplumsal Odaklı Hareket:** Türkiye'deki sosyal kooperatifler kuruluş amaçlarında belirtildiği gibi kadınlar, yoksullar, gençler, kırılgan gruplar ve sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler için kapsayıcı ve toplumsal odaklı hareket ederler. Aynı zamanda dezavantajlı grupların geçimlerini sağlayabilecekleri kaynaklara erişimlerini sağlamakla birlikte insan onuruna yakışır çalışma ortamı oluştururlar.
- **Toplumsal Kalkınma ve Değişim:** Sosyal kooperatiflerin büyük bir kısmı sadece kendi ortakları için fayda oluşturmaz, buldukları toplumun kalkınmasında da önemli rol üstlenirler. Bu bağlamda, Başka Bir Okul Mümkün eğitim kooperatifi örnek verilirse, kooperatif sadece ortakları için değil; toplumdaki tüm çocuklar için eğitim fırsatları oluşturmaktadır (Genç İş Kooperatif, 2015).
- **Sosyal Amaçların Önceliği:** Türkiye'deki sosyal kooperatifler incelendiğinde büyük çoğunluğu, sosyal amaçla hareket ederler, ticari amaçları yani maddi artı değeri ikincil plana atarlar. Bunun yanı sıra toplumsal ihtiyaçlara dönük sosyal kooperatiflerin savunuculuğunu üstlenirler; bu, kooperatiflerin kendi görünürlükleri ve hayatta kalabilmeleri için iyi bir roldür.
- **İş birlikleri ve Kaynaklara Erişim:** Kamu yapıcılar, özel sektör ve kooperatiflerle kurulan iş birliklerine ihtiyaç duyarlar ve bu onlar için önemli bir yere sahiptir. Bu sayede sosyal kooperatifler, kaynaklara daha rahat ulaşabilmekte ve amaçlarına yönelik çalışmalarını gerçekleştirmektedirler.
- **İstihdam ve İş fırsatları:** Sosyal kooperatifler, istihdam yaratma ve iş fırsatları sunma potansiyeline sahiptir. Özellikle dezavantajlı gruplara, gençlere, kadınlara ve engellilere istihdam imkânı sağlayarak toplumsal kapsayıcılığı artırmaktadırlar.
- **İnovasyon ve Sürdürülebilirlik:** Türkiye'de sosyal kooperatiflerin toplumsal ihtiyaçlara yönelik sunulan hizmetlerin artırılmasına ve çeşitlendirilmesine katkıda bulunduğu görülmektedir. Özellikle ihtiyaçları belirleyerek kamunun eksik kaldığı noktalarda, destek almadan alternatif bir çözüm geliştirebilmiştir. Bununla birlikte sosyal kooperatifler, sosyal ve ekonomik ihtiyaçları karşılamak amacıyla daha inovatif ürün ve hizmet geliştirerek sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlamaya çalışmaktadır.
- **Yerel Ekonomiye Katkı:** Sosyal kooperatifler, yerel ekonomilerin güçlenmesine yardımcı olabilmekte ve yerel üreticilerin, el sanatçıların ve diğer paydaşların desteklenmesini sağlamaktadır.

4.2. Zayıf Yönler (Weaknesses)

Zayıf yönler, sosyal kooperatiflerin karşılaşılabileceği zorlukları, eksiklikleri ve geliştirme ihtiyaçlarını ifade eder. Türkiye'deki sosyal kooperatiflerin zayıf yönleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Farkındalık Eksikliği:** Sosyal kooperatiflerin potansiyelleri hakkında genel olarak toplumda yeterli farkındalık yoktur. Bu da sosyal kooperatiflerin tanınabilirliklerini ve işletmelerini sürdürmelerini zorlaştırmaktadır.
- **Yasal Düzenlemeler:** Türkiye'de sosyal kooperatiflere ilişkin yapılmış bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle mevcut yasaların sosyal kooperatiflerin faaliyetlerini desteklemesi ve teşvik etmesi için daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.
- **Finansman Sorunları:** Sosyal kooperatifler, sermaye ve finansmana erişim konusunda sıkıntılar yaşamaktadır. Geleneksel finans kurumları genellikle sosyal kooperatiflere yatırım yapmaktan çekinirler veya uygun şartlar sunmazlar.
- **İşletme Becerileri Eksikliği:** Sosyal kooperatiflerin ortakları genellikle kâr amacı gütmeyen faaliyetlerde bulunmaya odaklanırken, işletme becerileri konusunda eksiklik yaşamaktadır. İşletme yönetimi, pazarlama, finans ve diğer becerilere yeterince hâkim değillerdir. Bu bağlamda ürün veya hizmetlerini pazarlamak ve satmak konusunda zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

4.3. Fırsatlar (Opportunities)

Fırsatlar, sosyal kooperatiflerin dış çevredeki olumlu etkenleri temsil eder. Bu etkenler, sosyal kooperatifler için artı değer ve gelişme potansiyeli sağlayabilir. Türkiye'deki sosyal kooperatiflerin fırsatları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Hükümet Politikaları:** Hükümetin sosyal kooperatiflere yönelik politikalara yer vermesi, bu alanda faaliyet gösteren kooperatiflerin desteklenmesini sağlamakta ve büyüme potansiyellerini arttırmaktadır.
- **Finansal Destekler:** Yeni finansman kaynakları (ulusal ve uluslararası projeler vb.), sosyal kooperatiflerin finansmana erişimini kolaylaştırmakta ve büyümelerine katkıda bulunmaktadır.
- **Toplumsal Farkındalık Artışı:** Sosyal kooperatiflerin potansiyelleri hakkında toplumun daha fazla bilinçlenmesi, desteğin artması ve işbirliği imkanlarının genişlemesi açısından fırsatlar sunmaktadır. Bu açıdan özellikle sivil toplum kuruluşları ve kooperatiflerin desteği son derece önem taşımaktadır.
- **Teknolojik gelişmeler:** İleri teknolojilerin kullanımı, sosyal kooperatiflerin verimliliğini artırabilir ve yeni iş fırsatları yaratabilir. Dijital platformlar, çevrimiçi pazarlama ve iletişim araçları, kooperatiflerin daha geniş kitlelere ulaşmasına ve etkisini artırmasına yardımcı olabilir.

4.4. Tehditler (Threats)

Tehditler, sosyal kooperatiflerin karşılaşılabileceği olumsuz etkenleri temsil eder. Bu etkenler, sosyal kooperatiflerin hedeflerine ulaşmalarını engelleyebilir veya riskler oluşturabilir. Türkiye'deki sosyal kooperatiflerin tehditleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Hukuki Belirsizlik:** Sosyal kooperatiflerin yasal düzenlemelerdeki belirsizlikler, kuruluş süreçlerini ve faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir.

- **Rekabet:** Sosyal kooperatifler, benzer sektörlerde faaliyet gösteren diğer işletmelerle rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Rekabetin artması, pazar payını daraltmakta ve büyümelerini engellemektedir.
- **Kaynak Kısıtlamaları:** Sosyal kooperatifler, sınırlı kaynaklara sahiptir ve bu nedenle kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Finansal, insan kaynakları ve malzeme gibi kaynaklara erişimde yaşanan kısıtlamalar tehdit oluşturabilir.
- **Değişen Ekonomik Koşullar:** Ekonomik dalgalanmalar, enflasyon, döviz kurlarındaki dalgalanmalar gibi faktörler sosyal kooperatiflerin faaliyetlerini etkilemektedir. Bu nedenle, ekonomik istikrarsızlık ve belirsizlikler tehdit oluşturabilir. Bu bağlamda son yıllarda pandemi ve deprem gibi krizlerin yaşanması kooperatifleri olumsuz yönde etkilemiştir.
- **Yetersiz Kamu Destekleri:** Sosyal kooperatiflerin gelişimine yönelik yetersiz kamu politikaları ve destekler, tehdit oluşturabilir. Eksiklikler, finansal destekler, eğitim programları ve altyapı hizmetlerindeki yetersizlikler, kooperatiflerin büyüme ve etkinliklerini sınırlayabilir.

5. SONUÇ

Pazar Sosyal ekonominin önemli bir unsuru olarak küresel düzeyde faaliyet gösteren ve ülkelerin kalkınma süreçlerine katkıda bulunan sosyal kooperatifler, birçok ülkede yasal olarak kabul edilmiş ve toplumda sosyal ve ekonomik aktör olarak benimsenmiştir. Dünya’da sosyal kooperatifçiliğe ilişkin yaşanan tüm gelişmeler ışığında Türkiye’de de sosyal kooperatifler yeni bir kuruluş olarak kabul edilmeye başlamıştır. Son dönemlerde Türkiye’de sosyal kooperatifçilik ile ilgili yaşanan gelişmeler sosyal kooperatiflerin sayısında artışa neden olmuş ve sosyal kooperatifler toplumsal ihtiyaca dönük daha önce karşılanamayan veya yetersiz olan eksikliklerin ortadan kaldırılmasında aktif rol üstlenmiştir. Sosyal kooperatiflere ilişkin yaşanan gelişmeler arasında; sosyal kooperatif kavramının tanınması ve anlaşılması konusunda artan farkındalıklar, kamu kurumları ve Ticaret Bakanlığı’nın sosyal kooperatiflere ilişkin programlar ve politikalar ile desteklemesi, STK’lar ve diğer kurumlar ile ortak işbirlikleri ve projelerin gelişmesi, girişimcilere sağlanan hibe ve kredi imkanları gibi sebepler bulunmaktadır. Bu makalede, sosyal ekonominin konusu olarak sosyal kooperatiflerin rolü ve önemi ortaya konulmuş ve sosyal kooperatifçiliğin Türkiye’deki mevcut durumunu değerlendirmek amacıyla SWOT analizi yapılmıştır. Türkiye’deki sosyal kooperatiflerin mevcut durumuna ilişkin analiz sonucunda değerlendirme ve öneriler aşağıdaki şekilde sunulmaktadır.

Türkiye’de sosyal kooperatiflere ilişkin yasal bir mevzuat bulunmamaktadır ancak yasal mevzuatın düzenlenmesi konusunda bir takım çalışma ve iş birlikleri ile sosyal kooperatiflerin farkındalıklarının artırılması, yeni bir tüzel kişilik kazandırılması gündemde yer almaktadır. Türkiye’deki sosyal kooperatifler çoğunlukla işgücüne katılım, dezavantajlı kesimlerin desteklenmesi, istihdam, bakım ve sağlığa ilişkin sorunlar, ekoloji, araştırma geliştirme ve eğitim faaliyetlerinin desteklenmesi, çocuk işçiliği, yoksulluk gibi konulara odaklanmaktadır. Türkiye sosyal kooperatiflerin toplumsal çıkarılara hizmet sağlayıcı bir araç olarak toplum refahının sağlanmasında ve ülkenin kalkınmasında itici bir güçtür. Bununla birlikte geleneksel işler dışında yeni ve çeşitli iş modeli yaratmada teşvik edici bir rol üstlenmektedir. Özellikle de kadınlar ve gençler gibi ekonominin geri kalanında çalışmaya erişmekte güçlük çekenlere fayda sağladığı görülmektedir.

Türkiye’de sosyal kooperatifler mevcut potansiyelini tam olarak yansıtamamaktadır. Çünkü sosyal kooperatiflerden tam olarak faydalanabilmek için görünürlüklerini arttırmak, finansmana erişimlerini iyileştirmek, mali ortamının yaratılmasını teşvik etmek, iş geliştirme hizmetleri gibi önlemler geliştirmeye ihtiyaç vardır (Borzaga, ve diğerleri, 2014). Böylelikle sosyal kooperatifler toplumda hem ekonomik hem de sosyal açıdan değişime katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'deki sosyal kooperatiflerin zaman içinde varlıklarını korumak için uzun vadeli sürdürülebilirliklerini sağlamaya dönük finansal stratejilere ve destek programlarına erişebilecekleri iş birliklerine ihtiyaçları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal kooperatifler, toplumsal ihtiyaçları gözeterek sorunlara çözüm üretmesi noktasında yerel yönetimlerle ortak amaca sahip olması, iş birliklerini arttırmıştır. Sosyal kooperatiflerin daha fazla bilinir olması ve gelişimlerine yönelik faaliyetlerin artırılması yerelde sosyal fayda sağlama noktasında olumlu katkıda bulunacaktır. Bu çerçevede sosyal kooperatiflerin gelişimine yönelik eğitimlerin ve danışmanlık faaliyetlerinin yürütülmesi, Türkiye'deki sosyal kooperatifçiliğin gelişmesine ve sayısında dinamik bir artışa sebep olacaktır. Aynı zamanda toplumda sosyal kooperatifçilik algısının oluşmasına imkân tanıyacaktır.

Sosyal kooperatifçiliğe yönelik en büyük adım sosyal kooperatifçilik mevzuatının yasal hale getirilmesidir. Bu kapsamda atılacak olan adımlar Türkiye'deki sosyal kooperatiflerin uluslararası seviyede tanınırlıklarını arttırmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda mevzuatın uygulamaya geçirilmesi ile kamu ve diğer kuruluşlarla iş birlikleri artacak ve sağlanan hibe ve desteklere ulaşım kolaylaşacaktır (İhtiyaç Haritası, 2020). Tüm bu gelişmeler ışığında sosyal kooperatiflerin Türkiye ve Dünya'da sayılarının giderek artması ve sosyal kooperatiflerin sosyal fayda sağlayarak toplumda önemli bir aktör haline gelmesi beklenmektedir (TÜSEV, 2018).

Özetle, bu analiz, sosyal kooperatiflerin güçlü yönlerini belirlemekle birlikte, zayıf noktalarını da ortaya koymuştur. Sosyal kooperatiflerin güçlü yönleri arasında toplumsal etki yaratma potansiyeli, yerel dayanışma ve işbirlikleri, sürdürülebilirlik ve istihdama katkı sağlama ön plana çıkmaktadır. Ancak, sektörün zayıf noktaları arasında yeterli finansal kaynaklara erişimde zorluklar, mevzuat eksiklikleri, tanınırlık ve farkındalık düzeyinin düşük olması ve işletme becerilerinin geliştirilmesi gerekliliği göze çarpmaktadır. Fırsatlar açısından ise, hükümetin sosyal kooperatifçiliğe destek verme isteği ve sivil toplum kuruluşlarının artan ilgisi öne çıkmaktadır. Ancak, sektörün karşılaştığı tehditler arasında ekonomik belirsizlikler, rekabet, kaynak eksikliği ve mevzuatın yetersizliği bulunmaktadır. Türkiye'deki sosyal kooperatiflerin potansiyelini tam olarak değerlendirebilmek için, bu zorlukları aşmaya yönelik stratejilerin belirlenmesi, finansal kaynakların artırılması, mevzuat düzenlemelerinin yapılması ve farkındalık çalışmalarının güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışma, araştırmacılara, politika yapıcılara, yerel yönetimlere, sivil toplum kuruluşlarına ve sosyal girişimcilere sosyal kooperatifçiliğin güçlü yönlerini vurgulayarak bu alanda daha fazla çalışma ve destek sağlama konusunda fikirler sunmaktadır. Ayrıca kooperatiflerin varlıklarını devam ettirmesi ve kalıcı olmasını sağlamaya yönelik değerlendirme çalışmaları yapılması; sosyal kooperatiflerin sosyal ve ekonomik yaşama etkilerini ele alan çalışmaların arttırılması literatüre önemli derece katkıda bulunacaktır.

Etik Beyan

“Sosyal Ekonomi ve Türkiye'de Sosyal Kooperatifçiliğin Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmasının yazılması ve yayınlanması süreçlerinde Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına uyulmuş ve çalışma için elde edilen verilerde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Yazar çalışmanın her aşamasına kadar tüm sürece katkı sağlamış ve nihai halini okuyarak onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yapılan bu çalışma gerek bireysel gerekse kurumsal/örgütsel herhangi bir çıkar çatışmasına yol açmamıştır.

KAYNAKÇA

- Act Human (2021). “Sosyal Dayanışma Ekonomisi İçin Güçlü Kooperatifçilik”, https://ingev.org/raporlar/Sosyal_Dayanisma_Ekonomisi_icin_Guclu_Kooperatifcilik.pdf.
- Akçay, V. H. ve Ünlüöner, M. B. (2020). Türkiye’de Yeni Nesil Kooperatif Olarak Nitelendirilen Sosyal Kooperatiflerin Geleneksel ve Yeni Nesil Kooperatiflerle Kıyaslaması ve Swot Analizi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(4), 2684-2703.
- Akgöz, S. ve Ercan, E. (2012). Sosyal Kooperatifçilik ve Ülkemizdeki Yeri. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 47(1), 31-43.
- Atakan, A. G. ve Çoban, A. (2022). “Türkiye’de Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlendirilmesi Yasal ve Yapısal Stratejiler”, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_855923.pdf, (20.11.2022).
- Borzaga, C., Bodini, R. Carini., C. Depedri., S. Galera, G. ve Salvatori, G. (2014). *Europe in Transition: The Role of Social Cooperatives and Social Enterprises*. European Commission. Euricse Working Papers.
- Carini, C. ve Costa, E. (2013). *Exploring The Performance of Social Cooperatives During The Economic Crisis: The Italian Case*. Euricse Working Paper.
- Ceylan, Ö. (2021). *Kırsaldaki Kadınların Sosyal Kooperatiflerin Oluşumundaki Rolü: Afşar Balam Kadın Kooperatifi İncelemesi. (Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- CICOPA (2004). “World Standards of Social Cooperatives” https://www.cicopa.coop/wp-content/uploads/2017/12/World-Standards-of-Social-Cooperatives_EN-1-1.pdf, (23.11.2022).
- Dart, R., Clow, E. ve Armstrong, A. (2010). Meaningful Difficulties in the Mapping of Social Enterprises, *Social Enterprise Journal*, 6(3),186-193.
- Dees, G. (1998a). The Meaning of Social Entrepreneurship. *The Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership*, Kansas City, MO and Palo Alto, CA.
- Dees, G. (1998b). Enterprising Nonprofits. *Harvard Business Review*, 76(1), 55-66.
- Dees, G. ve Ekonomi, P. (2001). Social Entrepreneurship. G. Dess, J. Emerson, and P. Economy (Dü) içinde, *Enterprising Nonprofits: A Toolkit for Social Entrepreneurship* (s. 1-18). New York: John Wiley & Sons,
- Defourny, J. ve Nyssens, M. (2013). Social Co-operatives: When Social Enterprises Meet the Co-operative Tradition, *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*, 2(2), 11-33.
- Eşim, S. (2018). “Promotion of Social Cooperatives Definitions, Demarcations, Regulation and Target Groups”, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/presentation/wcms_624150.pdf, (23.11.2022).
- Euricse (2011). “Cooperation in Italy- 1ST Euricse Raport”, <https://euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/1a-coop-in-italia-primo-rapporto.pdf>, (29.11.2022).
- European Commission (2022). “Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs”, European Commission: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu_en, (25.11.2022)
- Genç İşi Kooperatif (2015). “Genç İşi Kooperatifi Biz Kimiz?”, <https://gencisi.org/biz-kimiz/>,(19.12.2022).

- Demircan Yıldırım, P. (2023). Sosyal Ekonomi ve Türkiye'de Sosyal Kooperatifçilik: Mevcut Durumun SWOT Analizi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 25(45), 1160-1175.
- Genç İşi Kooperatif (2018). "Kooperatifler Dayanışma Ağı Çalıştayı", <https://gencisi.org/kooperatifler-dayanisma-agi-calistayi/>, (16.12.2022).
- Harmoni Kadın Kooperatifi (2023). "Hikayemiz", <https://www.harmoniyiz.com/tr/hikayemiz/> (5.25.2023).
- İhtiyaç Haritası (2015). "İhtiyaç Haritası Hakkında", <https://www.ihtiyacharitasi.org/>, (19.12.2022).
- İhtiyaç Haritası (2020). "Sosyal Kooperatif Geliştirme Programı İhtiyaç Analizi Raporu", https://sosyalkooperatif.org/files/ihtiyac-analizi_kk.pdf, (12.12.2022).
- Kanlı, İ. B. ve Efe, A. (2021). Yerel Yönetimlerin Sosyal Politikalarını Gerçekleştirmede Sosyal Kooperatiflerin Rolü: *Evsizler Kooperatifi. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(2), 736-759.
- Korkmaz, G. M. (tarih yok). "Sosyal Girişim", <https://www.sosyalkooperatif.com/sosyal-girisim-modelleri/>, (23.12.2022).
- Mair, S. M. ve Marti, M. E. (2006). The New European Co-operative Societies and the Need for a Normalized Accounting in the European Union. J. Chamard, and T. Webb (Ed.), *Symposium on Accounting for Co-operatives Proceedings*.
- Majdzinska, K. (2012). Role of the Social Cooperatives in Overcoming Problems of The Unemployed In Poland. EAEPE Annual Conference 2012 - Economic Policy in Times of Crisis, 1-18.
- Mancino, A. ve Cooperative, A. T. (2005). An Italian Pattern of Social Enterprise: The Social. *Nonprofit Management & Leadership*, 15(3), 357-369.
- Picciaia, F. (2020). Italian Female Social Entrepreneurship and Management: An Explorative Study on Social Cooperatives. *Journal of Management and Strategy*, 11(2), 56-68.
- Sosyal Kooperatifler Mükemmeliyet Merkezi (2021). "Proje Amacı ve Hedefleri", <https://sosyalkooperatif.org/>, (16.12.2022).
- Taş, Y. ve Kazar, E. N. (2019). Sosyal Kooperatifçiliğin Kadın Yoksulluğuna Etkisi: Bahçelievler Kadın Kültür Çevre ve İşletme Kooperatifi Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Bilimlerde Yeni Araştırmalar*, 289-294.
- Thomas, A. (2004). The Rise of Social Cooperatives in Italy. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 15(3), 243-263.
- Ticaret Bakanlığı (2019). "Genel Müdürlüğümüzce Sosyal Kooperatifler Mevzuatı ve İyi Uygulama Örnekleri Çalışma Ziyareti Gerçekleştirildi", <https://esnafkoop.ticaret.gov.tr/haberler/genel-mudurlugumuzce-sosyal-kooperatifler-mevzuati-ve-iyi-uygulama-ornekleri-cali>, (16.12.2022).
- TÜSEV (2018). Sosyal Kooperatifçilik: Yasal Mevzuat Açısından Avrupa Birliği Örnekleri ve Türkiye'deki Gelişmeler. https://tusev.org.tr/usrfiles/images/TUSEV_SosyalKooperatifBilgiNotuTR.08.11.18.pdf.
- UMESKO (2021). "UMESKO Hakkında", <https://umesko.com/hakkimizda/>, (20.12.2022).
- Üretkeniz.Biz Kooperatifi (2015). "Üretkeniz Biz", <https://www.uretkeniz.biz/>, (19.12.2022).
- Villotti, P., Zaniboni, S. ve Fraccaroli, F. (2014). Social cooperatives in Italy. *L'Encéphale*, 40, 57-65.
- Virlanuta, F. O. (2014). Social Cooperative – An Important Entity of the Social Economy. *Economics and Applied Informatics*, "Dunarea de Jos" University of Galati, Faculty of Economics and Business Administration (2), 57-60.

Vivet, D. ve Thiry, B. (2000). Field of Staudy, Quantitative importance Ance. THE Enterprises And Organizations of The Third System. A Strategic Challenge for Employment – 2000. CRIEC. https://www.ciriec.uliege.be/wp-content/uploads/2015/12/dgv_ciriec_fulltext_english.pdf, (24.12.2022).

Extended Abstract

Social Economy and Social Cooperatives in Turkey: SWOT Analysis of the Current Situation

Modern society is facing social and economic problems such as increasing inequalities and the deficiencies of the welfare state, especially since the 1980s. This has resulted in the inability to meet the demands and needs of society, particularly in areas such as social services, health and education, and a consequent decline in the quality of life. In the face of these socio-economic transformations, cooperatives have emerged as an alternative solution that can respond more effectively to the needs of society. Today, social cooperatives are an important actor in responding to socio-economic changes and transformations. They play an active role in areas such as social, health, education and environmental services where the public and private sectors alone are insufficient. At this point, the social cooperative model aims to contribute to people's lives by focusing its activities on people and showing sensitivity to social issues in society with the principle of solidarity. While the literature on social cooperatives in Turkey is limited, there has been a growing body of research in recent years. These studies provide important insights into the general status, impact, strengths, weaknesses, and needs of social cooperatives in Turkey. However, future research is needed to understand and support social cooperatives more comprehensively. This study examines in detail the role and importance of social cooperatives as an important element of the social economy in Turkey. The focus of this study is on social cooperatives, which have emerged as a third form of economic organization in the social economy that is less focused on financial gain and more on providing services to members and communities. The main objective of the study is to examine in detail the current state and future potential of social cooperatives in Turkey, highlight the sector's strengths, identify its weaknesses, assess the opportunities and threats faced, and finally provide recommendations for more effective development of social cooperatives. The significance of the study lies in the fact that social cooperatives stand out as powerful economic organizations that aim to respond to social needs. This study will provide a better understanding of the existence and functioning of social cooperatives in Turkey and contribute to future social cooperative debates. In this context, the study will play a crucial role in filling the theoretical and conceptual gap in the existing literature by providing a comprehensive framework for social cooperatives. Methodologically, the study uses a SWOT analysis to draw the current state of social cooperatives in Turkey. This analysis identifies the strengths, weaknesses, opportunities and threats faced by social cooperatives. This assessment is an important tool for gaining a deeper understanding of the current state of social cooperatives and identifying strategies for their development. Strengths refer to the positive contributions of social cooperatives, while weaknesses refer to the challenges, gaps and development needs that social cooperatives may face. Opportunities represent positive factors in the external environment, while threats represent negative factors that social cooperatives may face. In conclusion, this study identified the strengths and weaknesses of social cooperatives, with strengths including the potential for social impact, local solidarity, sustainability, and contribution to employment. However, challenges faced by the sector include difficult access to financial resources, regulatory gaps, low recognition and the need to develop business skills. Opportunities include the government's willingness to support social cooperatives and growing interest from civil society organizations. However, it is important to deal with threats such as economic uncertainty, competition, lack of resources and inadequate legislation. In particular, social cooperatives in Turkey have not realized their full potential, and in order to capitalize on this, strategies to overcome these challenges need to be identified, financial resources increased, legislation amended and awareness raising strengthened. Therefore, the biggest step towards social cooperatives is the legalization of social cooperative legislation, as well as raising awareness of social cooperatives through a number of studies and collaborations, and providing them with a new legal entity. This study aims not only to provide a detailed understanding of social cooperatives, but also to fill the gaps in the academic literature by providing a more comprehensive assessment of the social and economic impact of social cooperatives. Moreover, the findings can serve as a basis for a broader academic debate on the strengths and weaknesses of social cooperatives. In this context, the study aims to expand the knowledge base on social cooperatives and serve as an important reference for researchers, policy makers and practitioners in this field.
